

OLGA FEJTOVÁ, „Já pevně věřím a vyznávám...“ Rekatolizace na Novém Městě pražském v době pobělohorské,

Praha 2012, Scriptorium (Documenta Pragensia
Monographia 28), 326 s., ISBN 978-80-86852-46-1

Charakter a průběh rekatolizace české *Matris urbium* po Bílé hoře zůstaly, s výjimkou dávných studií Václava Lívy (a několika dalších), prakticky neznámé. Většina badatelů se spokojila s obecnými koncepty protireformace, rekatolizace či katolické reformace, v jejichž rámci se hlavnímu městu a jeho obyvatelům věnovala nanejvýš v rovině normativních ustanovení a vnějšího mocenského tlaku, bez pokusu o zohlednění sociální a další podmíněnosti jejich působení, natož subjektivního zakoušení a konkrétních důsledků. I když s nimi jednotlivé studie o pobělohorských Čechách více či méně implicitně počítaly, k pramennému podložení měly daleko. Jednalo se o konstrukce vyplývající spíše z názorových pozic jejich autorů než z metodologicky ukotveného výzkumu a jeho interpretací, natož s využitím komparativních podnětů a analýz. Dílem pražské archivářky Olgy Fejtové se to možná brzy změní, a to i v širším kontextu než jen z hlediska náboženských dějin českého hlavního města.

Fejtová sice začala publikovat poměrně pozdě a její bibliografie není příliš rozsáhlá, rozhodně však stojí za pozornost. Recenzovaná knižní prvotina, vycházející z úspěšně obhájené dizertační práce, pak představuje zcela zásadní dílo. Také proto, že vlastnímu analytickému textu předchází obsáhlý, pregnantně napsaný přehled západoevropských diskusí o procesu raně novověké konfesionalizace a souvisejících otázkách (s. 18–67) – až se místy zdá, že autorka jde téměř „s kanónem na komára“. Takovýto přehled však dosud nebyl k dispozici a lze souhlasit, že v českém kontextu „byly zmíněné koncepty v čele s konfesionalizací sice zaznamenány, ale v praxi došlo většinou pouze k užití termínů, aniž by byl v místních podmínkách přezkoušen jejich obsah“ (s. 37). Orientuje-li se autorka výjimečně dobře v zahraniční literatuře, což ji vede k namnoze oprávněné kritice stavu domácího bádání, jako poněkud překvapivý se mi jeví jeho následující, až příliš zjednodušující a místy nepřesný souhrn (s. 67–79). Uvedu-li jen dva charakteristické příklady, studie J. P. Kučery *Příspěvek k problémům lidového náboženství* se v žádném případě nezabývala „lidovou religiozitou v kontextu etnologického bádání“ (s. 70) a článek Jana Horského a autora této recenze *Typologie české víry raného novověku* nevycházel primárně z „knížek lidového čtení, což je zavádějící a překonaný knihovědný termín“ (s. 77). Hlubší znalost

a využití domácí literatury, třebaže ne vždy kompatibilní se zahraniční, by možná otevřely také jiné analytické a interpretační perspektivy než přebírání „módních“ konceptů, třebaže v tomto případě mnohem fundovanější, než je v českém dějepisectví obvyklé.

Dovolím si v tomto kontextu obecnější připomínku. Ačkoli považuji za nezbytné, aby česká věda plně vstoupila do mezinárodní akademické obce a zapojila se do aktuálních diskusí, k čemuž má stále ještě hodně daleko, nemyslím, že jedinou, natož „správnou“ cestou je automatické přijetí pouze receptivního, podřízeného postavení. Tím bychom sotva kdy překročili úroveň pouhých „zprostředkovatelů pramenů“, které jsou pro věhlasné zahraniční badatele z jazykových a dalších důvodů přímo nedostupné, nebo nanejvýš jejich „místních epigonů“. Na mezinárodní pole bychom se měli snažit vstupovat s vlastními „konkurenceschopnými“ přístupy a myšlenkami, které by měly být zajímavé právě tím, čím se liší od (tamních) oborových standardů, které jistěže známe a s nimiž jsme s to polemizovat. Vzpomeňme ostatně meziválečné diskuse o (absentujícím) teoretickém zázemí české historiografie, v nichž třeba Jan Slavík vyčítal Josefu Pekařovi nezáměr o „sociologické“ ukotvení dějepisu. Weberem, Troeltschem a dalšími přitom argumentovali oba, v obou případech se značnou mírou dezinterpretace, a přitom to, co na jejich dílech oceňujeme dnes, rozhodně není, jak „dobře“ nebo „špatně“ četli a přijímali, resp. odmítali přístupy německé historické sociologie.

Vrátíme-li se k recenzované knize, korpus výkladu je rozdělen do tří kapitol. Autorka nejprve popisuje širší nábožensko-politický, ekonomický a sociální kontext rekatolizačního procesu na Novém Městě pražském, dále zkoumá normativní prameny státní, církevní a městské provenience, včetně jejich dobových ohlasů v úřední korespondenci, soudních rozhodnutích atd., aby následně hlavní pozornost věnovala soukromé zbožnosti, nakolik je odvoditelná z testaméntárních odkazů, fungování knižního trhu a recepce literatury. Dobře si přitom uvědomuje, že jde o výběrové indikátory, jejichž výpovědní hodnota o dobové religiozitě je jenom přenesená. V této „interpretační střídmosti“ je kniha rozhodně příkladná, stejně jako důkladností zpracování různorodé pramenné základny, proto nechť čtenář nebere mé předchozí výtky „příliš vážně“. Neviděl jsem věru mnoho takto vyzrálých, promyšlených a odpovědně zpracovaných a přitom v konstruování minulosti „skromných“ dizertací. Jestliže totiž v případě literárního přehledu autorka postupovala hodně zešíroka, v těchto kapitolách jde naopak přímo in medias res a nesnaží se z analyzovaného materiálu vytěžit víc, než je v něm jednoznačně obsaženo.

Obecný kontext pobělohorského nábožensko-politického vývoje je dostatečně znám, proto Fejtová čtenáře seznamuje výlučně se situací Nového Města, případ-

ně pražského souměstí. A to do podrobností, jimiž běžně nedisponuje nikdo jiný než městští archiváři a na tuto oblast úzce zaměření zájemci. Je to tak nepochybně dobře, a mohu-li soudit z bohatě využitě existující literatury, včetně nejnovější a současně i nejen oborově historické, těžko bychom našli popis pregnantnější (což nespécialistovi, jímž je i autor této recenze, prakticky znemožňuje jiný postoj než obdivné přitakání). Fejtová konstatuje například sociální a ekonomickou výjimečnost Nového Města, v zemi srovnatelnou jen se Starým Městem pražským (s. 103), ze sociálních důvodů dlouho poměrně laxní přístup městské rady i nadřízených zeměpanských orgánů k rekatolizaci (s. 122, 127), stejně jako řadu dalších lokálně významných fenoménů, které průběh konfesionalní změny komplikovaly. Cenný je rovněž vhléd do ekonomických důsledků konfiskací a náboženských emigrací sledovaných prostřednictvím změn držby a cen měšťanských domů. Ukazuje se, že kromě městských elit na nich nejvíce profitovala řeholní společnost, takže „proces rekatolizace tak finančně podpořily majetky protestantských měšťanů, kteří se rekatolizační politice odmítli přidat“ (s. 143).

Normativní opatření i jejich (ne)dodržování v praxi ukazují, že ani na Novém Městě nebyla až do poloviny 17. století rekatolizace zdaleka absolutně úspěšná, a to i přes odchod poměrně značného počtu měšťanů do emigrace – v součtu jednotlivých emigračních vln mohlo jít až o pětinu měšťanstva. V Praze zůstávají mnohdy konvertovali jenom povrchně a prohloubení jejich víry zajistil teprve čas a změněné vnější poměry, včetně nepřístupnosti utrakvistické, luterské či jiné nekatolické náboženské praxe. V této souvislosti stojí za zmínku, že mezi tajnými predikanty ve druhé polovině 17. století již figurovali prakticky výlučně neordinovaní laici (s. 166n.). Zajímavé je také to, že ačkoli případy hereze měly řešit církevní soudy, „po většinu pobělohorského 17. století se na tomto poli nakonec více prosazovaly aktivity světského soudnictví“ (s. 198). Obojí – stejně jako v knize rovněž zmiňovaná zásadní orientace protireformačních opatření na boj s nekatolickými knihami – bývá obecně spojováno spíše až s následujícím stoletím, zatímco autorka přinejmenším pro Nové Město přesvědčivě ukázala, že šlo o praxi obvyklou již dříve.

Zatímco dikce testamentů začala ve druhé polovině 17. století odrážet, nepochybně i z vnějších důvodů, nové formy římskokatolické zbožnosti, „rekatolizace země nepřinesla (...) větší nárůst celkového množství zbožných legátů a významně se nezvýšil ani jejich podíl v sepisovaných kšaftech“ (s. 212–213). Měnilo se ale jejich určení, přičemž není bez zajímavosti „poměrně rezervovaný vztah měšťanů k působení jezuitského řádu (...) i jistá zdrženlivost vůči náboženským bratrstvům“ (s. 233). Autorka obojí dává do souvislosti s konkrétní sociální praxí, do hypotetických konstrukcí dobové (náboženské) mentality se však nepouští. Nečiní tak ani v souvislosti s knihami, které tvořily pozůstalostní in-

ventář a mezi nimiž po celé 17. století výrazně převažovaly protestantské, větším dílem luterské, nikoli husitské tisky (s. 242–243). I když se z více než čtyř pětina jednalo o předbělohorské tisky, jejich přechovávání a naopak nezáměr o systematické budování „katolických knihovniček“ (s. 245) vyvolává otázky po ryzosti římskokatolické víry, třebaže majitelé s blížícím se koncem století již většinou neměli charakter pouze formálních katolíků. Komparace s obdobnými studii ríšských a polských měst přitom ukazují, že probíhající konfesionalizace byla jen jedním z faktorů ovlivňujících složení knihoven a charakter četby (s. 274).

Mám-li vůči recenzované knize nějaké výhrady, týkají se vlastně jen (formy) prezentace. Autorka si zjevně nedala velkou práci s přeměnou dizertace do knižní podoby, což se projevuje jak klasickou „školní“ strukturou (naddimenzovaný přehled literatury a diskuse pramenů před vlastní věcnou částí), tak nepříliš čtivým stylem výkladu a absentující syntetickou ambicí. Rovněž poněkud přebujelá grafická podoba knihy není nejšťastnější a u akademické práce spíše odrazuje. Nepochybují ale, že tyto „dětské nemoci“ budou brzy překonány, a pustí-li se autorka do hojnější publikační činnosti, máme se na co těšit v tom nejlepší smyslu slova. Jen bych si přál, aby Olga Fejtová a nemnoho dalších obdobně disponovaných českých historiků střední a mladší generace od úspěšného využívání zahraničních inspirací záhy překročilo k tvorbě vlastních, mezinárodně zajímavých přístupů, případně také od výtečně provedené analýzy k šířeji koncipované interpretační syntéze (v tomto pořadí!).

Zdeněk R. Nešpor